

ANSELM GRÜN

AKO BOJOVAŤ SO ZLÝM

Stratégia púštnych otcov, ako zápasit'
so zlými myšlienkami a nerestami

1. Rôzne techniky

Ako vyzerá boj s démonmi? Prvou metódou, ktorú má použiť mních v boji proti démonom, je presné pozorovanie myšlienok a obrazov, predovšetkým toho, ako spolu súvisia myšlienky a pocity a ako po sebe nasledujú. Evagrius o tom píše:

Ked' chce mních skrze skúsenosť spoznať divých démonov a zoznámiť sa s ich technikou, nech pozoruje myšlienky, nech si všíma ich trvanie, ich miznutie, ich zauzlenia, ich časy a to, ktorí démoni robia to alebo ono, ktorý démon nasleduje alebo nenasleduje po tom-ktorom démonovi. A nech sa pýta Krista na dôvody, prečo to tak je. Naozaj démoni nemôžu zniesť tých, ktorí sa s poznaním púšťajú do praxe, pretože démoni chcú chytať v temnote tých, ktorí majú srdce na správnom mieste. (P 50)

Poznanie démonov odstraňuje ich nebezpečnosť. Toto poznanie je však výsledkom dlhého a úprimného pozorovania seba samého. Len čo rozpoznáme súvislosti myšlienok a pocitov, len čo odhalíme mechanizmy, ktoré v nás neustále prebiehajú, už sme v boji proti démonom urobili prvý krok. Ak sa len sťažujeme na zlú náladu alebo na svoje slabosti voči určitým pokušeniam, nič to neosoží. Rozhodujúce je odhaliť príčiny zlých nálad. Od ktorých vonkajších faktov sú závislé,

od ktorých vnútorných dispozícií? Keď presne spoznáme to, čo nás ohrozuje, môžeme sa aj ľahšie proti tomu brániť. To, čo tu Evagrius opisuje, sa zhoduje s usmerneniami, ktoré dnes dáva behaviorálna psychológia. Behaviorálni psychológovia nám odporúčajú, aby sme si zaznamenávali svoje spôsoby správania, aby sme zisťovali takzvanú častosť výskytu existujúceho správania a aby sme sa potom v druhom kroku pýtali na predchádzajúce udalosti. Pritom sa rozlišujú štyri typy predchádzajúcich udalostí, ktoré ovplyvňujú naše správanie: časovo-priestorové okolnosti, sociálne danosti, správanie ostatných ľudí a vlastné myšlienky.³³ Keď porovnáme tieto štyri typy udalostí so spôsobmi, ako podľa Evagria môžu démoni pôsobiť na ľudí, odhalíme úžasný paralelizmus.

Avšak pozorovanie démonov je sotva možné počas pokušenia, pretože v tomto momente je duch zakalený. Preto si treba po pokúšení ešte raz presne zrekonštruovať situáciu:

Posaď sa k sebe samému, spomeň si na všetko, čo sa stalo, ako si začal, ako to potom pokračovalo, na ktorom mieste ťa chytil duch nečistoty, hnevu alebo smútku a ako sa všetko vyvíjalo, a skúmaj to presne a poriadne si to zapamätaj, aby si túto myšlienku, keď príde znova, vedel demaskovať. (PG 79, 1212)

33 Porov. D. Watson a R. Tharp, Einübung in die Selbstkontrolle, München 1975, s. 201.

Nedokážeme sa ľahko vyhnúť každému pokušeniu, ale keď neskôr rozanalyzujeme túto situáciu a spoznáme, ktorý mechanizmus v nás prebehol, budeme mať podobné ovládnutie démonmi pod kontrolou. Evagrius dokonca radí, že na jeden alebo dva dni v sebe treba pokojne nechať démona acédie. Lebo len takto ho môžeme spoznať a účinne vyhnúť (porov. PG 79, 1212). Aby sme dôkladne preskúmali démona, je potrebná určitá dôvernosť s ním. Musíme ho pripustiť k sebe, aby sme ho mohli rozpoznať v mechanizmoch, ktoré neustále používa. Pýtanie sa na dôvody myšlienok sa u Antona opakuje ako pýtanie sa na meno démona. V jednom príhovore k svojim mníchom Anton rozpráva o svojej vlastnej skúsenosti s démonmi a dáva nasledujúcu radu:

Keď sa udeje zjavenie, neupadni do zbabelosti, ale najskôr sa odvážne spýtaj, akého je druhu: Kto si a odkiaľ prichádzaš? A keď je to tvár svätých, oni ti dodajú istotu a premenia tvoju bázeň na radosť. Ak toto zjavenie je diabolské, prestane pôsobiť, len čo uvidí silného ducha; lebo jednoduchá otázka „Kto si a odkiaľ prichádzaš?“ je znamením pokoja duše. Takto sa spýtal syn Naves a dospel k poznaniu a Dávidovi nezostal skrytý nepriateľ, ktorý sa ho vypytoval. (Ant 43)

Pýtanie sa na meno démona ukazuje, že človek sa nechá jednoducho strhnúť myšlienkou, ale má vlastné stanovisko, z ktorého môže posúdiť všetko, čo k nemu

prichádza. Evagrius vyzýva mníchov, aby posudzovali myšlienky pred tribunálom vlastného srdca a aby ich skúšali tým, že ich budú zaťažovať. Keď tieto myšlienky pred zaťažením utečú, je to dôkaz, že sú démonské. Keď vydržia, v tom prípade sú dobré.³⁴ Čo chápe Evagrius pod týmto zaťažovaním, to nie je celkom jasné. No očividne pri posudzovaní myšlienok nejde o intelektuálny proces, ale o skúšanie, do akej miery sa dá žiť nejaká myšlienka. Keď sa nejaká myšlienka dá žiť aj napriek odporu a očakávaným ťažkostiam a utrpeniam, potom musí pochádzať od Boha. Ak nie, ukazuje sa, že nejaký démon nás chcel zmiast'.

V ďalšom texte Evagrius objasňuje, ako možno pozorovať a rozpoznávať démonov:

Je nevyhnutné aj to, aby sme zistili rozdiely medzi démonmi a pozorovali okolnosti ich prichádzania. Z myšlienok (ktoré rozpoznáme z vecí) dokážeme vydedukovať, ktorí démoni sa zjavujú zriedka, ale ťažšie nám dol'ahnú na dušu, ktorí častejšie, ale sú ľahší a ktorí záutočia náhle a ženú ducha k bohorúhaniu. Toto rozpoznať je nevyhnutne potrebné, aby sme vyriekli proti nim slová a označili démona, ktorý nás práve prepadá. A to presne v okamihu, keď myšlienky začínajú spracovávať svoju vlastnú tému, a zároveň skôr, ako nás démoni vyženú príliš ďaleko zo stavu, ktorý je pre nás primeraný. Takýmto spôsobom

34. Porov. Evagrius Ponticus, Tractatus ad Eulogium: PG 79, 1108.

budeme s Božou pomocou ľahko robiť pokroky. A dosiahneme to, že démoni s hlbokým obdivom voči nám a súčasne s plným zdesením utečú. (P 43)

Hovoríme o dvoch účinných zbraniach v boji proti démonom. Je dôležité pomenovať démona. Len čo označíme myšlienku, úmysel, pocit, vášň, už sme nadobudli určitý odstup. Vyjadrenie nášho vnútorného stavu prevyšuje obyčajnú znalosť. Znalosť môže ešte zostať v našej hlave a tým bez účinku. No len čo pomenujeme myšlienku, už ju máme takmer pod kontrolou.³⁵

Druhou zbraňou, ktorú tu odporúča Evagrius, je takzvaná antirrhetická metóda: proti démonovi treba vrhať veľmi špecifické slová. Evagrius vysvetľuje túto metódu na inom mieste ešte dôkladnejšie:

Ked' si pokúšaný, nezačni sa modliť skôr, ako si plný hnevu vrhol niekoľko slov proti tomu, kto ťa obťažuje. Lebo keď je tvoja duša plná myšlienok, potom ani modlitba nemôže byť čistá. No ak plný hnevu povieš niečo proti myšlienkam, zmätieš a vyženieš predstavy, ktoré ti vnukol protivník. Lebo toto je prirodzený účinok hnevu, že vyženie myšlienky, aj keď sú dobré. (P 40)

Rozhodujúce pre antirrhetickú metódu je teda zmysluplné využitie hnevu. Hnev vyháňa z rozumu myšlienky – dobré

³⁵ Porov. techniku, ktorú odporúča Jung, aby človek rozprával s vlastným nevedomím: 7. Bd., s. 220nn; porov. aj 8. Bd., s. 101n.

i zlé. Správne používanie hnevu spočíva v tom, že ho nasadíme proti zlým myšlienkam. Na inom mieste Evagrius povie, že to patrí k emocionálnej časti duše, ktorej prináleží aj hnev, aby bojovala proti démonom (porov. P 24).

Takže nie je veľmi užitočné uchopovať svoje myšlienky len rozumom, spoznávať chybné vnútorné postoje a nečisté motívy. Vlastný boj sa odohráva v emocionálnej časti duše. Musím nasadiť svoje pocity proti démonom. A tu je najúčinnjším pocitom hnev, ktorý sa plný podráždenia vrhne na protivníka a takto ho vyženie. Pokúšaný nelutuje v hneve seba samého, ale odvažuje sa bojovať. Stane sa aktívnym a s nasadením svojho srdca zakročí proti myšlienkam, ktoré sa usilujú zatiahnuť ho chybným smerom. V tomto boji si možno pomôcť aj vzájomným nepriateľstvom medzi démonmi. A tak skrze démona slávybažnosti možno vyhnať démona nečistoty. V tejto súvislosti Evagrius cituje príslovie známe v antike: klin sa klinom vybija (porov. P 58).

U Antona sa nasadzovanie emócií proti démonom ukazuje vo vysmievaní sa a zosmiešňovaní. Keď ho zbičovali démoni a dobodaný ležal v ťažkých bolestiach, plný výsmechu na nich zakričal:

Keby ste mali moc, postačilo by, keby prišiel len jeden z vás. No keďže Pán vám odňal moc, usilujete sa vyvolať

vať strach azda svojím množstvom. To, že na seba beriete podobu divých zvierat, je znakom vašej slabosti. (Ant 9)

Anton neustále vyzýva mníchov, aby opovrhovali démonmi a vysmievali sa z nich. Pri vysmievaní sa mních uvádza do činnosti emócie a hádže ich proti démonom. Už len z čisto ľudského hľadiska je to účinný prostriedok na ovládnutie myšlienok. Avšak pre Antona je toto vysmievanie sa démonom založené na viere v prítomnosť Pána, ktorý pomáha mníchovi v boji a garantuje víťazstvo. A tak Anton nabáda mníchov, aby si sami nenaháňali strach pred démonmi, ale aby premýšľali.

Chceme si uvedomiť vo svojom vnútri, že je s nami Pán, ktorý ich (démonov) zahnal a porazil. Chceme premýšľať a stále si brať k srdcu, že nepriatelia nám nijako neublížia, pretože Pán je s nami. (Ant 42)

Vo viere v Pánovu prítomnosť Anton neustále vrhá proti démonom slová zo Svätého písma. Sám rozpráva o svojich bojoch:

Raz prišli s vyhrážkami a obkolesili ma ako vojaci so svojou výzbrojou. Inokedy naplnili dom koňmi, divými zvieratami a hadmi. Ale ja som spieval žalm: „Tí sú v bojových vozoch a sedia na koňoch. My sa však staneme veľkými v mene Pána, nášho Boha.“ A skrze modlitby boli vyhnaní v Pánovom mene. (Ant 39) Často ma bičovali údermi, ale ja som povedal: „Nič ma neodlúči od Kristovej lásky.“ (Ant 40)